

הגשמיים, לכן אי אפשר להסביר להם שהצדיקים מתקנים גם במדת השקר, כמו שאמרו רבותינו שמותר לשנות בשביל השלום, והראיה שהקב"ה שינה באמרו לאברהם שאמרה שרה ואני זקנתי. לכן השליכו לארץ היינו שהלבישו בגשמיות, שעי"ז יתבונן שלפעמים השקר גדול מהאמת ויטכים על בריאת האדם. ואחרי שהבין והסכים בקשו המלאכים להעלותו למעלתו ברוחניות כמתחלה, ודברי פי חכם כן.

למותר לציין שכל זה הותר מפני השלום דוקא, ופרט לזה השקר הוא איסור תורה, והאמת היא יסוד כל התורה כולה, וכל המשקר דרך כלל חטאו גדול מאד, אלא שחכמי האמת לימדונו שהמשקר ב"תורת אמת" עונשו גדול וכו', וכבר ארכו דברינו ביותר, ועיין בתיקוני הזוהר (תיקון ס"ג), וכבר נאמר, תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך עמי.

סג

אם מותר לחסוך מהקצבה להוצאות הניתנת לפקיד-ציבור

הנני מאשר קבלת מכתבך מיום ב' בשבט דנא, בשאלתך דלהלן, נתאחרה תשובתי עד כה מאפס הפנאי, וגם עתה הריני מקצר ועולה:

ש א ל ה:

עובד ממשלתי הנוסע בתפקיד מחוץ לעיר, זכאי להקצבת סכום מסויים לארוחת צהרים... מה הדין אם אינו אוכל בכל הסכום שהוקצב לו, האם יכול לדרוש את כל הסכום המוקצב, או שעליו לדרוש מה שאכל בפועל בלבד. או אם לא אכל כלום באותו יום האם רשאי לדרוש את הסכום המוקצב... וכן לגבי סכום המוקצב לו

לנסיעה ברכב צבורי, האם רשאי לדרוש את הסכום... גם אם נסע בטרמפ...

תשובה:

בראשונה יש להעיר הערת יסוד, שאם צריך העובד להצהיר בלשון המשתמעת בבירור שאכל בסכום כך וכך, או נסע ברכב צבורי ושלם כך וכך, פשוט שהדבר אסור משום שהוא שקר, והרי עובר הוא בלאו דלא תשקרו איש בעמיתו, וזה פשוט וברור. אלא שאם אין הוא צריך רק לרשום בטופס שהיה בתפקיד מחוץ לעיר ביום פלוני ומגיע לו סך כך וכך וכו' הרי שאין כאן שום שקר ואף לא גניבת דעת, שכן כך האמת שמגיע לו סכום כזה.

מעתה צריכים אנו לברר אם מותר לו לחסוך לעצמו מן הסכום המוקצב לו. והנה מה שחוסך מהוצאות הנסיעה נראה לי כפשוט שיכול לקחת הסכום המוקצב לעצמו, כיון שהטריח עצמו לנסוע בטרמפים ומן הסתם אינו עושה כן אלא כדי שיחסוך ההקצבה לעצמו. ודמות ראיה לזה מדין השולח סחורה לחבירו ממקום אחר והיו מחוייבים במכס והשליח בערמתו וחכמתו הבריח מהמכס אין זה מבריח ארי וכו', כיון דהפסד המכס היה ברור וצריך לשלם לשליח שכר ההנאה שההנהו (עיין בש"ך חושן המשפט סימן קפ"ג ס"ק ט"ו), וכ"ש בנדון דידן, ששם עכ"פ בא הריוח מסחורת חבירו, ואילו בנדון דידן הכל בא מטרחתו וזה פשוט. (מיותר לציין שהברחת מכס כשלעצמה אסורה, ואין זה מדובר אלא במקום ובאופן המותר ואכמ"ל).

אבל צריך בירור אם רשאי הוא לחסוך ממזונותיו. ותחלה יש להניח שסכום זה מוקצב לו משום שהוא נעדר מביתו ששם מוכנה לו ארוחתו, ובגין הנסיעה מחוץ לעיר נאלץ הוא לאכול במסעדה. ואף שגם בביתו ארוחתו עולה לו, עכ"פ ברכת הבית מרובה (עיין כתובות ק"ג), ובודאי גם זולה.

מעתה, כשם שרשאי אדם לצמצם ממזונותיו לצורך הרוחת בני ביתו, כך רשאי הוא לצמצם מהקצבה הזאת (עיין היטב בבבא־מציעא צ"ב. שאם נניח שפועל שזיכתה לו תורה לאכול מפירות הכרם שעובד בו, "משלו הוא אוכל", כלומר שתוספת שכר הוא, רשאי לתת לאשתו ובניו ודוק).

אלא שיש להבהיר שכל זה הוא דוקא שאינו פוגע בכך בכושר בריאותו וממילא בכושר עבודתו, שזה אסור לעשות אפילו ממזונותיו, שכן אסור לפועל "להרעיב ולסגף עצמו ולהאכיל מזונותיו לבניו מפני גזל מלאכתו של בעל־הבית שהרי תשש כחו ותחלש דעתו ולא יעשה מלאכה בכח" (רמב"ם סוף הלכות שכירות ומרן בשו"ע חושן המשפט סימן של"ז סעיף י"ט). וכל שכן בהקצבה שניתנת לו ישירות למזונותיו וע"י חסכנותו מרעיב עצמו ומחליש כחו, וכן כח שיפוטו השכלי, וכדברי הרמב"ם "ותחלש דעתו", ואינו יכול לבצע תפקידו כראוי. אבל קימוץ סביר שאינו פוגע בבריאותו נראה לי שמותר.